

TEKSTUDDRAG AF C.B. MACPHERSON: PROPERTY, TORONTO 1987

- | | |
|--|-------------|
| 1. The Meaning of Property af C.B. MacPherson
Oversat af stud. Mag. Erik Nielsen, AUC, 1986 | side 1-15 |
| 10. Property and Sovereignty af Morris Cohen | side 16-37 |
| 2. Of Property af John Locke
Dansk oversættelse ved Niels Henningsen, 1996 | side 45 –59 |
| 5. Karl Marx. Uddrag af det Kommunistiske Manifest og Kapitalen | |

Landinspektøruddannelsen, Tema ”Fast Ejendom”

THE MEANING OF PROPERTY af C.B. MacPherson

I. HVAD BETYDER EJENDOMSRET?

1. Et begreb med skiftende betydning.

Betydningen af "ejendomsret" er ikke konstant. Den foreliggende institution og måden, folk betragter den på, og således også den mening, de tillægger ordet "ejendomsret", forandres med tiden. Vi skal se, hvorledes dette forandres netop nu. Forandringerne er forbundet med ændringer m.h.t., hvilke formål samfundet eller dets dominerende klasser forventer, at ejendomsretten som institution tjener.

Når disse forventninger skifter, bliver ejendomsretten et kontroversielt emne: ikke blot diskuterer man, hvad ejendomsretten som institution burde være, men også hvad den faktisk er. For når folk har divergerende forventninger, er de tilbøjelige til at anskue kendsgerningerne forskelligt. Kendsgerningerne om en menneskeskabt institution, som skaber og bevarer bestemte relationer mellem folk - og dét er netop, hvad ejendomsret er - er aldrig ukompliceret. Eftersom institutionen er menneskeskabt, må det antages, at den er skabt og opretholdt med et formål for øje: enten at opfylde nogle angiveligt basale menneskelige behov, hvilket ville definere (i det mindste begrænsningen af), hvad institutionen er, eller at imødekomme ønskerne hos dem, som har skabt eller omformet institutionen, dvs. har gjort den til det, den er. I begge tilfælde gælder det, at når man ser anderledes på formålet, anskuer man selve sagen anderledes.

Hvorledes folk betragter sagen - dvs. hvilken opfattelse de har af den - er både årsag og virkning af, hvad den er på et givet tidspunkt. Det, folk ser, må nødvendigvis have en vis forbindelse (dog ikke nødvendigvis en nøjagtig overensstemmelse) med det, der faktisk består; men en forandring i det eksisterende skyldes delvis ændringer i den opfattelse, folk har af det. Dette illustrerer blot, at ejendomsretten både er en institution og et begreb, og at med tiden øver institutionen og begrebet indflydelse på hinanden.

Før vi ser på nogle af de kontroversielle værker af førende moderne forfattere, vil det være givtigt at prøve foreløbig at anskue tingene generelt. Kan man sige noget generelt om, hvad ejendomsret er? Ikke meget, af de netop anførte årsager. Det er ikke let at definere et så skiftende og betydningsfuldt begreb som ejendomsret. Men der kan dog siges mere. Hvis vi vender os mod bestemte vanskeligheder, som er unikke for dette begreb, kan vi måske finde vej til mere fast grund.

Én indlysende vanskelighed er, at ordet "ejendomsret" i almindelig sprogbrug ikke stemmer overens med den betydning, som ejendomsret har inden for alle retssystemer og i alle seriøse behandlinger af emnet hos filosoffer, jurister og politiske og sociale teoretikere. I folkemunde har ejendomsret at gøre med **ting**; inden for retsvæsenet og hos skribenterne har det at gøre med **rettigheder**, rettigheder i eller til noget. Vi skal se, at den almindelige sprogbrug er resultatet af nogle specifikke historiske omstændigheder, og at denne brug allerede er på vej til at blive forældet.

Et andet problem er, at ejendomsret hos de fleste moderne forfattere oftest behandles som værende identisk med **privat ejendomsret**, en udelukkende individuel ret, én persons ret til at afskære en anden fra benyttelse eller udbytte af noget. Denne brug kan, ligesom den tidligere nævnte, ses som resultatet af bestemte historiske omstændigheder.

Jeg vil argumentere for, at begge måder at bruge ordet "ejendomsret" på er forkerte. De er ikke lige vigtige. Én af dem er blot et folkeligt misbrug af ordet: den indeholder ikke nødvendigvis en misforståelse, skønt det kan opfattes som et tegn på begrænset forståelse for, hvad ejendomsret er. Den anden brug er mere alvorlig. Det er en virkelig fejlfortolkning, som berører hele den teoretiske behandling af ejendomsretsbegrebet hos mange moderne forfattere. Begge former for brug kan historisk spores tilbage til samme periode, nemlig den periode, hvor det fuldtudviklede kapitalistiske markedssamfund slår igennem. Dette sammenfald giver en idé om, hvorledes de to former for brug af ordet "ejendomsret" opstod. Og når dette følges op, vil vi kunne se, hvorfor de nu begge formodentlig er på vej ud.

Før vi ser nærmere på baggrunden for de to måder at bruge "ejendomsret" på, forudsætter jeg det bevist, at de begge er misbrug. Jeg skal (i afsnit 2) påvise, at ejendomsret såvel i lovmæssig som i logisk henseende betyder rettigheder, ikke ting, og (i afsnit 3) at opfattelsen af ejendomsret ikke logisk kan begrænses til privat ejendomsret. Derefter (i afsnit 4) vil jeg påvise, hvorledes den nuværende fejlbrug opstod, og hvorfor den nu er på vej ud, og (i afsnit 5) hvordan den mere alvorlige fejlbrug opstod, og hvorfor den tilsyneladende er ved at være forældet. Derefter (i afsnit 6) skal jeg påvise, hvorfor der altid har været behov for ejendomsretsteorier, der retfærdiggør denne ejendomsret, og hvorfor de almindeligvis inddrager både ejendomsret til forbrugsting og ejendomsretten til jord, kapital og arbejdskraft.

2. Ejendomsret som rettighed og ikke ting.

Så snart et samfund enten gennem skik og brug eller ved lovgivning skelner mellem ejendomsret og ren og skær fysisk besiddelse, defineres ejendomsret i realiteten som en rettighed. Selv i primitive samfund foretages denne skelnen. Dette gælder for både jord, kvægflokke eller udkommet af jagten, som alt sammen var fælleseje, og for de genstande, som var i privat (individuel) eje. I begge tilfælde gælder det, at det at have ejendomsret til noget er at have ret til at benytte eller få gavn af noget, hvad enten dette nu er retten til at få del i et fælles forråd, eller det er en personlig ret til bestemte ting. Det der adskiller ejendomsret fra slet og ret øjeblikkelig besiddelse, er, at ejendomsretten er en fordring, som vil blive støttet af samfundet eller staten, gennem skik og brug eller ved lovgivning.

Hvis denne distinktion ikke fandtes, behøvedes ejendomsbegrebet ikke. Så ville den blotte tilegnelse eller øjeblikkelige fysiske besiddelse være nok. Det er uden tvivl derfor, at filosoffer, jurister og politiske og sociale teoretikere altid har behandlet ejendomsretten som en rettighed, ikke en ejendel: en rettighed i betydningen en underbygget fordring på benyttelse eller nytte af noget.

Dette betyder ikke, at alle teoretikere er gået ind for de rettigheder, der eksisterer i deres samfund. Selv om de accepterer, at ejendomsretten består i faktiske rettigheder, bifalder de ikke nødvendigvis de eksisterende rettigheder som moralsk rigtige. Tværtimod har de ofte hævdet, at de eksisterende rettigheder ikke er moralsk rigtige, og at et andet sæt af rettigheder skulle sættes i stedet. Når de gør det, kræver de blot, at nogle andre rettigheder burde være gældende. De sætter ikke spørgsmålstegn ved den kendsgerning, at ejendomsretten består i "enforceable claims", dvs. krav der kan gennemtvunges ved domstolene.

Dertil skal føjes, at når jeg siger, at seriøse teoretikere altid har anset ejendomsretten for at være en rettighed i betydningen "enforceable claim", ønsker jeg ikke at insinuere, at de har ment, eller at nogen i dag mener, at rettigheder udelukkende hviler på truslen om magtanvendelse. Tværtimod, truslen om magtanvendelse påberåbes kun som et middel, der er nødvendigt for at garantere en rettighed, som anses for basal. Den evige retfærdiggørelse af enhver form for ejendomsret er, at ejendomsretten bør være et "enforceable claim", fordi ejendomsretten er nødvendig for realisering af menneskets grundlæggende natur, eller fordi det er en naturlig rettighed. Ejendomsretten anses ikke for en rettighed, fordi det er et "enforceable claim". Det er kun tilfældet fordi og så længe den herskende moralteori anser det for en nødvendig menneskerettighed.

Med disse forudsætninger - hvorefter det at se ejendomsretten som en rettighed ikke nødvendigvis medfører, at man bifalder ethvert ejendomsretssystem som moralsk rigtigt, og det at definere den faktiske rettighed som et "enforceable claim" ikke nødvendigvis medfører, at magtanvendelse retfærdiggør rettigheden - kan vi genfremsætte vores oprindelige påstand, at ejendomsretsbegrebet - historisk og logisk - er et rettighedsbegreb i betydningen et gennemtvungen krav.

Af grunde, vi skal høre om senere (afsnit 4), har folkelig brug afvejet fra denne opfattelse gennem de sidste få århundreder; vi skal endvidere se, at denne afvigelse synes at være af midlertidig karakter.

Vi kan her notere os, at det er en logisk følge af ejendomsret som et "enforceable claim", at ejendomsretten er en politisk relation mellem mennesker, og at ejendomsretten er politisk indlysende. Tanken om et gennemtvungen krav indebærer, at der er en instans til at håndhæve kravet. Den eneste instans, der er omfattende nok til at håndhæve dette, er et fuldt organiseret samfund eller dets specialiserede organisation, staten. Og i moderne (dvs. post-feudale) samfund har den håndhævende magt altid været staten, dvs. den mest udprægede politiske institution i moderne tider. Ejendomsretten er altså et politisk fænomen. At ejendomsretten er en politisk relation mellem mennesker er ligeså indlysende. For ethvert ejendomsretssystem er et system bestående af rettigheder for hver enkelt person i forhold til andre mennesker. Dette kommer tydeligst frem i den moderne ejendomsret, nemlig som min ret til at afskære andre fra noget, men det gælder også for fælles ejendomsret, nemlig som individets ret til ikke at blive afskåret fra noget.

3. Fællesejendom, privat ejendom og statsejendom.

Definitionen af ejendomsretten som en persons "enforceable claim" på at kunne benytte eller drage nytte af noget, bruges ofte til at udradere ideen om fælles ejendomsret. Men en lille analyse vil vise, at de to ting ikke udelukker hinanden.

Samfundet eller staten kan erklære, at visse ting - eksempelvis fællesjord, offentlige parker, biveje, hovedveje - er til fælles afbenyttelse. Retten til afbenyttelse er således individernes ejendom, eftersom ethvert medlem af samfundet har "enforceable claim" på at bruge disse steder. Dette er ikke nødvendigvis en uindskrænket fordring. Staten kan fx være nødt til at rationere brugen af offentlig jord, eller den kan begrænse almen benyttelse af gader eller fælles vandveje, men retten til benyttelse af fælles ejendele, hvor begrænset denne ret end er, er en rettighed for enkeltpersoner.

Dette punkt bør understreges, for det kan let overses. Det faktum at vi har behov for termer som "fællesejendom" for at adskille sådanne rettigheder fra de specielle individuelle rettigheder, som er privat ejendom, kunne let forlede os til at tro, at sådanne fælles rettigheder ikke er individuelle rettigheder. Men det er de. De er individernes ejendom og ikke statens. Faktisk skaber og understøtter staten den ret, som ethvert individ har til ejendele, som staten erklærer for beregnet til fælles afbenyttelse. Men på samme måde skaber og støtter staten de eksklusive rettigheder, som er privat ejendom. I ingen af tilfældene gør det faktum, at det er staten, der skaber retten, det til statsejendom. I begge tilfælde er det, der skabes, en rettighed for individerne. Staten skaber rettighederne, enkeltpersonerne har dem. Fællesejendom skabes ved at garantere hver enkelt, at han ikke udelukkes fra at benytte eller drage nytte af noget. Privat ejendomsret skabes ved at garantere, at én person kan afskære andre fra at benytte eller af drage nytte af noget. Begge former for ejendomsret, ret besat garantier til enkeltpersoner, er individuelle rettigheder.

I tilfælde af privat ejendomsret kan retten naturligvis indehaves af en juridisk person, dvs. af et aktieselskab eller en ikke-registreret sammenslutning stiftet eller godkendt af staten med samme rettigheder m.h.t. ejendomsret som et individ. Den ejendomsret, som en sådan sammenslutning har, er retten til brug og udbytte samt retten til at udelukke ikke-medlemmer fra at benytte og få udbytte af de ting, til hvilke sammenslutningen har retmæssig adkomst. Selskabsejendomsret er således en udvidelse af den personlige private ejendomsret.

Begge de former for ejendomsret, vi foreløbig har set på, er således individuelle rettigheder. Begge er rettigheder tilhørende bestemte "naturlige" eller "juridiske" personer. Tilbage står at nævne, at der er en anden form for ejendomsret, som ikke forekommer at være en personlig rettighed overhovedet. Vi kan kalde dette "statslig ejendomsret". Denne består i rettigheder, som staten ikke blot har skabt, men også reserveret for sig selv eller har overtaget fra privatpersoner eller selskaber. Retten til benyttelse af radiobølger til radio/TV-kommunikation kan fx forbeholdes staten helt eller delvist, således som det forholder sig i lande med offentligt ejede og betjente radio/TV-foretagender. Endvidere ejer staten i mange lande diverse foretagender såsom jernbaner og luftfartsvæsen. De rettigheder, som staten besidder og udøver m.h.t. disse ting, de rettigheder, som udfør statens ejendomsret til disse ting, svarer til privatejendomsretten, eftersom disse rettigheder består i retten til at benytte og drage nytte af noget samt retten til at udelukke andre herfra. I realiteten tildeler staten sig selv og benytter sig af et selskabs beføjelser. Det handler som en "juridisk" person.

Statsejendomsretten som ovenfor beskrevet giver ikke den enkelte borger en direkte ret til at benytte og ejheller retten til ikke at blive udelukket fra de værdier, som indehaves af den stat, som optræder som et selskab. Air France og British Rail er ikke frit tilgængelige for alle borgere i de to respektive lande. En statsejet jernbane er tilbøjelig til at værne lige så nidkært om sin ejendom som en privat-ejet. Statsejendom er altså ikke fælleseje, som vi har defineret den. Statsejendom er ikke den enkeltes ret til ikke at blive udelukket. Det er et selskabs ret at udelukke, og som sådan passer det på definitionen af privat ejendomsret.

Det kan synes paradoksalt at kalde det en form for privat ejendomsret, for pr. definition er det hele statens ejendom. Paradokset forsvinder, når vi gør opmærksom på, at staten i ethvert moderne samfund ikke udgøres af hele mængden af borgere, men en mindre gruppe mennesker, som har fået bemyndigelse (hvad enten den så er givet af det store flertal eller ej) til at bestemme over borgerne. Skønt idealistiske filosoffer, for at understrege at enhver stat efter deres mening burde være (eller at den gode og sande stat er) et fællesskab for alle borgere, måske definerer staten som et samfund bestående af alle, har politiske realister altid indset, at staten faktisk er de personer, som af borgerne er anerkendt som havende ret til at bestemme over dem. Dette var mere indlysende sandt om staten før demokratiet - Louis d. 14. kunne ikke urealistisk udtale: "L'état, c'est moi" (staten - det er mig) - men det er lige så sandt om demokratiske stater. Den samling personer, som er bemyndiget af borgerne i et demokrati, er ikke den samlede mængde borgere. Denne samling handler i deres navn, men det er ikke dem. Og det er denne samling personer, som besidder de rettigheder, der kaldes statsejendomsret. Når staten betragtes på denne måde, bliver det fuldstændig klart, at staten kan have en "selskabsret" til at udelukke andre, også borgere, fra at benytte eller drage nytte af noget, akkurat som den tillader en privat ejer at gøre. Statsejendomsret skal altså klassificeres som selskabsejendomsret, hvilket er en eksklusiv ejendomsret, og ikke som fællesejendomsret, som er en ikke-eksklusiv ejendomsret. Statslig ejendomsret er en eksklusiv ret hos en "juridisk" person.

To pointer fremkommer af analysen af de to former for ejendomsret. Den ene pointe er, at alle tre former - fælles, privat og statslig ejendomsret - er personers rettigheder, enten "naturlige" eller "juridiske" personer.

Den anden pointe er, at fællesejendom snarere end at blive holdt uden for ejendomsbegrebet som enkeltpersoners rettigheder viser sig at være den mest uforfalskede form for ejendomsret. For fælleseje er altid den "naturlige" persons ret, hvorimod de to øvrige former for ejendomsret ikke altid er det. Privateje kan være en rettighed for enten en "naturlig" eller "juridisk" person, og statsejendom er altid en "juridisk persons ret.

I lyset af denne analyse står det klart, at ejendomsretsbegrebet som personers "enforceable claims" til at benytte eller drage nytte af noget ikke logisk kan begrænses til eksklusiv privateje.

Vi har nu i dette og forrige kapitel set, at ejendomsret er rettigheder, ikke ting, og at ejendomsret ikke logisk kan begrænses til privat ejendom og er nu rede til at se på, hvorledes disse to misforståelser opstod, og hvor forbigående de må formodes at være.

4. Fejlfortolkningen af ejendomsret som ting.

I nutidig almindelig sprogbrug refererer "ejendom" almindeligvis til ting. Vi refererer til et hus, et stykke jord, en forretning som ejendom. Vi annoncerer "ejendom til salg" og "ejendomme til leje". Det, annoncen beskriver som værende til salg eller leje, er bygningen eller jorden, den står på. Men faktisk er det, som tilbydes, og det, som udgør "ejendommen", skødet, retten til den håndgribelige ting. Dette er mere åbenbart i lejekontraktstilfældet, hvor retten dækker over benyttelsen af vedkommende ting i en afgrænset periode og på visse betingelser, end i salgstilfældet, men i begge sager er det, som overføres, en gennemtvingelig og udelukkende ret.

Alligevel taler vi stadig om ejendom som genstanden selv. Hvordan startede denne gængse sprogbrug, og hvor længe er det sandsynligt, at den varer ved? Den begyndte sent i det 17. århundrede og vil formentlig ikke overleve det 20. århundrede.

I almindelig engelsk sprogbrug, i det mindste gennem det 17. århundrede, var det helt tydeligt, at ejendomsret var en rettighed til noget. Faktisk blev ordet "ejendom" i det 17. århundrede ofte brugt i en betydning, som for os synes usædvanligt bred: mennesker sagdes at have ejendomsret ikke blot til jord og gods samt til krav på afkast af forpagtninger, pant, monopoler osv., men også ejendomsret til deres eget liv og frihed. Det ville her føre for vidt at forsøge at spore kilden til denne meget brede brug af ordet, men den er tydeligvis kun forståelig, så længe ejendomsret "per se" (i sig selv) opfattes som en rettighed og ikke en ting.

Og dengang var der gode grunde til at behandle ejendomsretten som en rettighed og ikke som retten til en ting. For det første havde hovedparten af al ejendom med jord at gøre, og et menneskes ejendomsret til et stykke jord var almindeligvis begrænset til bestemte former for brug og var oftest ikke genstand for fri disposition. Forskellige personer kunne have forskellige rettigheder til det samme styk-

ke jord, og ved lov eller ved lokal sædvane rådede den givne ejer ikke fuldt over den, hverken ved salg eller arv. Den ejendomsret, han havde, var naturligvis en vis ret til jorden, men ikke over selve jorden. For det andet bestod en anden væsentlig del af ejendomsretten i rettigheder til det afkast, som kom ud af foretagender såsom monopoler garanteret af staten, retten til skatteforpagtning eller til at besætte diverse politiske og kirkelige stillinger. Også her var ejendomsretten klart en rettighed og ikke nogen specifik materiel ting.

Ændringen i almindelig sprogbrug henimod brugen af "ejendom" om selve tingene kom med spredningen af den fuldtudviklede kapitalistiske økonomi fra det 17. århundrede og fremefter, og da de gamle begrænsede rettigheder til jord og andre værdier afløstes af nærmest uindskrænkede rettigheder. I takt med at rettigheder til jord blev mere uindskrænkede, og jordstykker blev mere frit salgbare varer, blev det naturligt at tænke på selve jordstykket som ensbetydende med ejendomsret. Og i takt med at ophobninger af handels- og industrikapital, som opererede inden for stadig friere markeder og selv var frit salgbare, i stort tal overhalede de ældre former for omsættelige værdier ("moveable wealth") baseret på privilegier og monopoler, kunne selve kapitalen, i form af penge eller konkrete anlæg, let blive betragtet som selve ejendommen. Jo mere frit og altgennemtrængende markedet var, jo mere gjorde dette forhold sig gældende. Det syntes at være tingene selv og ikke blot retten til dem, som blev omsat på markedet. Faktisk bestod forskellen dog ikke i, at ting snarere end retten til tingene blev udvekslet, men at rettigheder til ting, som ikke tidligere havde været omsættelige, nu kunne sælges. Eller for at udtrykke det anderledes: at begrænsede og ikke altid omsættelige rettigheder til ting blev erstattet af nærmest uindskrænkede og omsættelige rettigheder til ting.

I takt med at ejendomsretten angik mere og mere salgbare uindskrænkede rettigheder til ting, blev sondringen mellem rettigheden og selve genstanden nemt udvisket. Den blev endnu mere udvisket, fordi staten, med disse ændringer, i stigende grad blev et instrument, som skulle garantere den enkelte persons fulde ret til såvel at disponere over som at benytte ting. Statens beskyttelse af denne ret kunne man i så høj grad tage for givet, at man ikke behøvede at gå bagom genstanden til rettigheden. Genstanden selv blev, i almindeligt sprogbrug, ejendommen.

Denne sprogbrug er, som vi har set, stadig gældende i dag. Men samtidig har ejendomsrettens fremherskende natur igen ændret sig fra begyndelsen af det 20. århundrede, og ejendomsretten betragtes igen som en ret til noget, dvs. retten til et økonomisk udbytte snarere end retten til en specifik materiel ting.

Forandringen i det 20. århundrede er sket på to måder. For det første har den kendsgerning, at selskaber i dag er den dominerende form for forretningsvirksomhed betydet, at den fremherskende form for ejendomsret er forventningen om udbytte. Markedsværdien af et moderne selskab udgøres ikke af dets inventar og materialelager, men af dets formodede evne til at skabe et udbytte for sig selv og dets aktionærer gennem sin know-how og markedsføring m.v. Dets værdi som ejendom er dets evne til at skabe et overskud. Ejendomsretten, som dets aktionærer besidder, er retten til indtægter skabt af denne evne.

For det andet, og dette gælder selv i de lande, som går stærkest ind for ideen om det frie initiativ og det frie marked, afhænger en stadig stigende del af den enkeltes og selskabets ret til indtægter af deres forhold til regeringen. Når retten til at praktisere et håndværk eller en profession afhænger af statsautoriserede bevilningsudstedende instanser og på domstolenes fortolkning af disses beføjelser, når retten til at involvere sig i diverse former for virksomhed afhænger af vedtagelsen af lovgivning og forvaltnings- og domstolsafgørelser, når retten til en pension eller til bistandshjælp afhænger af tilsvarende afgørelser, og når et selskabs indtjening afhænger mere af, hvad det kan opnå via regeringskontrakter og en favorabel lovgivning end af markedets frie spil, så bliver den gamle idé om ejendom som ting stadig mere urealistisk.

Ejendomsret bliver herefter for størsteparten en rettighed - en noget uvis rettighed - som konstant må hævdes. Det er retten til en indkomst.

Vi kan ud fra dette rids over det varierende indhold af privatejendom konkludere, at opfattelsen af ejendom som ting er på vej ud, og at det afløses af opfattelsen af ejendomsret som retten til en indtægt. Men dette lader stadig den grundlæggende misforståelse tilbage, at ejendomsret betyder eksklusiv privat ejendomsret. Alle de eksempler på nye former for ejendomsret, som vi har omtalt, er eksempler på privat ejendomsret. I alle tilfældene anses ejendomsretten for at være en enkelt persons eller et selskabs ret til en indtægt forbeholdt denne person eller dette selskab.

5. Fejlopfattelsen af ejendomsret som privat ejendomsret

Denne fejlopfattelse vil, som vi netop har set, måske leve videre, samtidig med at den mere overfladiske fejlopfattelse af ejendomsret som ensbetydende med ting forsvinder. Men også denne er måske på vej ud. Den vil formodentlig tage længere tid om at forsvinde, og ikke, som man kunne forledes til at tro i første omfang, fordi den har en længere historie, men fordi den er nødvendiggjort i et markedssamfund.

Skønt interessen for privat (dvs. eksklusiv) ejendomsret går tilbage til de tidligste teorier, går identifikationen af ejendomsret som privat ejendomsret ikke meget længere tilbage end det 17. århundrede. Det er sandt, at fra begyndelsen gik diskussionen om ejendomsretten, der er så gammel som den politiske teori selv, hovedsagelig på privat ejendomsret. Dette er ikke overraskende, eftersom det kun er den private ejendomsrets eksistens, der gør ejendomsret til et omtvisteligt moralsk emne. Hvorom alting er, blev den tidligste stadig eksisterende teori formuleret i samfund, som havde privat ejendomsret. Men disse samfund kendte også til fælleseje. Så mens diskussionen hovedsagelig drejede sig om privat ejendomsret, satte teoretikerne ikke lighedstegn mellem dette og ejendomsret. Aristoteles talte om to ejendomsretssystemer. Ét hvor alt var fælleseje, og ét hvor alt var privatejet, og om blandede systemer, hvor jorden var fælleseje, men produkterne privatejet, eller hvor produkterne var fælleseje, og jorden var privatejet. Alle disse så han som ejendomsretssystemer.

Siden da var det den private ejendomsret, der indtog mest plads i debatten, hvad enten den drejede sig om forholdet mellem fordelene ved privat contra fælles ejendomsret, eller om hvorledes privat ejendomsret kunne retfærdiggøres, eller hvilke begrænsninger man skulle sætte for den. Den private ejendomsret blev angrebet af Platon for dens uforenelighed med det gode liv for den regerende klasse, forsvaret af Aristoteles som væsentlig for den fulde udnyttelse af menneskets egenskaber og som baggrund for en mere effektiv udnyttelse af ressourcerne. Den blev nedrasket af den tidlige kristendom, forsvaret af den hellige Augustin som en straf og delvis en bod for arvesynden, angrebet af nogle af de kætterske bevægelser i middelalderens og Reformationens Europa, retfærdiggjort af Thomas Aquina som værende i overensstemmelse med naturloven og af senere forfattere fra middelalderen og Reformationen i forbindelse med læren om "stewardship". I hele den tidligere diskussion, som strakte sig op gennem det 16. årh., gik debatten fortrinsvis på en eksklusiv, omend begrænset og betinget, individuel ret til jord og gods.

Men i denne tidlige periode var teori og lovgivning ikke ubekendt med tanken om fælles ejendomsret. Fælleseje blev af nogle forfattere fremført som et ideal knyttet til menneskehedens primitive tilstand, anset for egnet udelukkende for menneskeheden før syndefaldet og anerkendt som eksisterende side om side med privat ejendomsret i form af offentlige parker, templer, markeder, gader og fællesjorder. Faktisk påstod Jean Bodin, den første af de tidlige moderne politiske teoretikere, at i enhver stat må der også være en vis mængde fælleseje, uden hvilken der ikke ville være nogen fællesskabsfølelse og derfor ingen levedygtig stat. En del af hans argument for privat ejendomsret var, at uden den ville man ikke kunne påskønne fælleseje.

Det er først, når vi kommer til den moderne verdens fuldt udviklede kapitalistiske markedsøkonomi i det 17. årh., at tanken om fælles ejendomsret tabes af syne. Fra da af synes termen "fælles ejendomsret" at indeholde en indre modsigelse. At det har syntes sådan, kan ses som en refleks af de ændrede faktiske forhold. Fra det 16. og 17. årh. og frem blev mere og mere jord og stadig flere ressourcer i de etablerede lande privateje, og privat ejendomsret blev en individuel rettighed, uindskrænket i omfang, ubetinget af udførelsen af sociale funktioner og frit omsættelig, akkurat som den grundlæggende er bevaret til i dag.

Moderne privat ejendomsret er underlagt visse begrænsninger m.h.t., hvad man må bruge sin ejendom til. Normalt forbyder loven, at man bruger sin jord eller sine bygninger på en måde, der er til gene for andre, at man ved brug af sine ejendele udsætter andres liv for fare osv. Men den moderne rettighed sammenlignet med den feudale, som gik forud, kan kaldes en enevældig ret i to betydninger: det er retten såvel til at disponere eller afhænde som til at benytte. Og det er en ret, som er ganske uafhængig af ejerens udførelse af nogen social funktion.

Det var naturligvis netop den form for ejendomsret, som behøvedes for at lade den kapitalistiske markedsøkonomi fungere. Hvis markedet skulle fungere fuldt og frit, hvis det skulle kunne fordele arbejde og midler blandt mulige anvendelser, så måtte alt arbejde og alle midler blive til eller kunne konverteres til denne slags ejendomsret. Efterhånden som den kapitalistiske markedsøkonomi fik fast grund under fødderne og voksede, forventedes den at påtage sig størstedelen af den fordeling, hvad den også gjorde. Derfor var det naturligt, at selve ejendomsbegrebet ville blive reduceret til **privat ejendom** - en eksklusiv, afhændelig, ubetinget individuel eller selskabsejet ret til ting.

Imidlertid er tingene nu ved at ændres igen. Selv i de mest kapitalistiske lande forventes markedet ikke længere at gøre hele arbejdet med fordelingen. Samfundet som helhed eller de mest indflydelsesrige dele af det, som opererer med velfærds- og krigsførelsesstatens virkemidler - altså den regulerende stat - gør mere og mere af arbejdet som fordeler. Ejendomsret som eksklusiv, afhændelig, ubetinget personlig eller selskabsejet ret til ting bliver derfor mindre nødvendig.

Dette betyder ikke, at denne form for ejendomsret er mindre ønsket af de selskaber eller personer, som stadig besidder den. Men det betyder, at eftersom denne form for ejendomsret bliver stadig mindre påviseligt nødvendig i forbindelse med fordelingen, bliver det sværere at forsvare denne form som værende ejendomsrettens inderste væsen. Samtidig skal det dog tilføjes, at ingen ville antyde, at fjernelsen eller formindskelsen af nødvendigheden af denne form for ejendomsret i sig

selv ville resultere i, at dette billede af ejendomsretten ville forsvinde eller svækkes. Et positivt socialt pres ville også være påkrævet.

Et sådant pres imod dette billede af ejendomsretten er nu under udvikling som et ret direkte resultat af de ubehagelige vanskeligheder, som styringen af markedet har påført de mest fremskredne samfund. Det mest slående pres kommer fra den voksende bevidsthed i befolkningen om truslen fra vand- og luftforureningen. Luft og vand, som hidtil knapt nok har været betragtet som ejendom overhovedet, anses nu for fælleseje - en ret til ren luft og rent vand er på vej til at blive opfattet som en ejendom, ingen skal udelukkes fra.

Lighedstegnet mellem "ejendomsret" og "eksklusiv privat ejendomsret", der som vi har set ikke har bund i logik, vil i fremtiden også have mindre bund i virkeligheden. Den er ikke længere så nødvendig og ikke længere så ønsket, som den var i det kapitalistiske markedssamfunds tidlige dage. Dette punkt vil jeg vende tilbage til i det afsluttende essay i denne bog.

6. Behovet for retfærdiggørende teorier

Vi kan afslutte denne del af vores analyse med at understrege en pointe, som lå underforstået i det, som blev nævnt helt i begyndelsen om, at ejendomsret er et kontroversielt emne. Ejendomsretten er kontroversiel, sagde jeg, fordi den tjener nogle mere generelle formål i samfundet eller hos de herskende klasser i samfundet, og disse formål ændrer sig med tiden. Efterhånden som de ændrer sig, opstår kontroverser om, hvad ejendomsretten som institution indebærer, og hvad den burde indebære.

Den mest generelle pointe er, at enhver ejendomsretsinstitution altid skønnes at skulle retfærdiggøres ved at blive tillagt et mere grundlæggende humant eller socialt formål. Grunden hertil er underforstået i to kendsgerninger, som vi allerede har konstateret omkring ejendomsrettens væsen. For det første, at ejendomsretten er en rettighed i betydningen "enforceable claim", og for det andet at mens det er dens gennemtvungelighed, der **juridisk** gør den til en ret, så afhænger gennemtvungeligheden selv af samfundets tro på, at det er en **moralsk** rettighed. Ejendomsret anses ikke for en rettighed, fordi den kan gennemtvunges. Den kan gennemtvunges, fordi den er blevet anset for en menneskerettighed.

Sagt med andre ord fordrer enhver ejendomsretsinstitution en retfærdiggørende teori. Den juridiske rettighed skal have fæste i en folkelig mening om, at den er moralsk rigtig. Ejendomsret skal altid begrundes i noget mere basalt. Hvis den

ikke kan retfærdiggøres, forbliver den ikke et "enforceable claim" ret længe. hvis den ikke retfærdiggøres, forbliver den ikke en ejendomsret.

Vi skal i de følgende uddrag se en række sådanne forsøg på at retfærdiggøre ejendomsretten. Her skal jeg blot henlede opmærksomheden på en generel karakteristik af de givne motiveringer. De har en tendens til at skifte fra ét ejendomsretsplan, nemlig ejendomsret til forbrugsting, til et andet plan, nemlig ejendomsret til midlerne til at producere disse.

Den helt basale begrundelse for ejendomsretsinstitutionen har altid været den enkeltes ret til livet - ikke blot til at kunne fortsætte sin eksistens, når man én gang var født, men til et fuldtud menneskeligt liv, et "godt" liv, som idealistiske filosoffer fra Platon til T.H. Green ville udtrykke det, eller i det mindste som materialistiske filosoffer som Hobbes kunne opsummere i "en rummelig tilværelse". Det vil sige retten til en strøm af de forbrugsgoder, man behøver for at opretholde en sådan tilværelse. Men seriøse tænkere indså snart, at retten til det, som behøvedes for at producere livsfornødenhederne, var endnu vigtigere.

Uden tvivl er retten til de ting, som er nødvendige for at opretholde livet på en måde den mest basale. Uden ejendomsretten til ens daglige brød ville ingen anden form for ejendomsret være til nogen nytte. Alligevel er de andre former for ejendomsret - specielt ejendomsretten til jord og kapital - på sin vis vigtigere. De medfører, når de indehaves i mængder, der er større, end én person kan klare selv, magten til i et vist omfang at kontrollere andres liv. Derfor har ejendomsretten til jord og kapital mere behov for en retfærdiggørelse end almindelig ejendomsret til livsfornødenheder. Og ejendomsretten til selve arbejdskraften er (idet markedskraften på linie med jord og kapital er et middel til at producere livsfornødenheder) dybt involveret i retfærdiggørelsen af de andre former for ejendomsret. Af disse årsager har teorier om ejendomsret, skønt de måske tager udgangspunkt i en retfærdiggørelse af ejendomsretten til forbrugsgoder, hovedsageligt koncentreret sig om at retfærdiggøre (eller angribe) ejendomsret til jord, kapital og arbejdskraft.

Nogle teoretikere gled fra en motivering over i en anden uden tilsyneladende at forstå, hvor forskellige de to nødvendigvis måtte være. Locke var den værste i så henseende, som den opmærksomme læser vil bemærke ved læsning af hans "Om Ejendomsretten". Hans indflydelse var så betragtelig, at manglen på logik i hans standpunkter stadig, i det 20. årh., må påpeges af Morris Cohen (i vores kapitel X), skønt tidligere forfattere, fra Rousseau og frem, allerede havde gjort opmærksom på, at ejendomsret er magt, og således er kernen i dette politiske spørgsmål.

De uddrag, som følger, er blevet valgt for at vise de væsentligste motiveringer for den moderne ejendomsretsinstitution og endvidere for at præsentere de førende kritikere heraf. Uddragene tjener endvidere som illustration af den pointe, jeg havde i starten af dette indledende essay, nemlig at retfærdiggørelse (eller kritik) går hånd i hånd med definition. At formulere eller blot acceptere en bestemt opfattelse af ejendomsretten er at retfærdiggøre eller kritisere en given ejendomsretsinstitution. Uddragene illustrerer endvidere, at ejendomsretten altid er et politisk fænomen. Om vi går så vidt som Locke og Rousseau (og mange andre, f.eks. Hume) eller ej og siger, at ejendomsretten er det, som gør det politiske samfund nødvendigt, må vi indrømme, at beskyttelsen og reguleringen af ejendomsretten er et centralt mål for enhver moderne stat. Nettet af rettigheder tilknyttet ejendomsretten er et redskab, med hvilket et samfund søger at realisere dets medlemmers mål eller rettere **nogle** mål hos **nogle** medlemmer. Men ethvert ejendomsretssystem har gennem sin egen evige bevægelse let til forandringer og frembringer derved andre virkninger end de tilsigtede. Derfor må det gendefineres, hvis dets tilsigtede formål skal tjenes. Forsøg på sådanne gendefineringer kan ses i adskillige af vore uddrag. De sidste to uddrag er specielt relevante for problemet med det "liberale demokrati" sidst i det 20. årh. De to uddrag argumenterer, ud fra to forskellige synsvinkler, for at en gendefinering nu er påkrævet, hvis de mest væsentlige værdier ved det "liberal-demokratiske" samfund skal overleve.

Vore uddrag er for de flestes vedkommende af forfattere fra 1800- og 1900-tallet, men vi begynder med to tidligere, omend tydeligt moderne forfattere. Det første uddrag er af John Locke, eftersom han i slutningen af 1600-tallet som den første talte for enkeltpersonernes ret til uindskrænket tilegnelse.

Hans sag støttede andre sig til, nemlig de, som formede Englands regerende klassers måde at tænke på, fra Whig-revolutionen og 100 år eller mere frem, og de, som gennemførte og konsoliderede 1700-tallets revolutioner i Frankrig og Amerika. Hans motivering for ejendomsretten blev således i realiteten indføjet i, eller lå i det mindste underforstået i, de første store, moderne nationalstaters forfatninger.

Vores anden teoretiker fra før 1800-tallet er Rousseau, som leverede den første omfattende kritik af ejendomsretten i forhold til andres arbejdskraft, og blotlagde dennes vidtforgreneede indvirkning på mennesket og på samfundet. Rousseaus indflydelse er på ingen måde ovre. Det er meget påfaldende, hvorledes hans tanker dukker op i nogle af teorierne fra de nyligt uafhængige afrikanske U-lande, og dette gælder ikke mindst hans tanker omkring relationen mellem ejendomsret og stat.

At de senere teoretikere, hvis arbejde gengives her i denne bog, er væsentlige, er umiddelbart indlysende. De uddybede de oprindelige analyser, præsenterede nye motiveringer og kritik, som det krævedes af ændringerne i det intellektuelle klima og i ejendomsretsinstitutionen selv. Og ved at gøre dette bidrog de til flere ændringer endnu. Jo nærmere de er på vores tid, jo mere indlysende er deres relevans for vore egne problemer.

PROPERTY AND SOVEREIGNTY af Morris Cohen

Introduktion

Senere i 1920'erne føjede en amerikansk jurist en ny dimension til forståelsen af moderne ejendomsret. Uden at være så meget imod den samtidige ejendomsretsinstitution som Veblen eller Tawney foretog Morris Cohen en nyvurdering af den, som føjede en kraftfuld juridisk meningstilkendegivelse til de to andres standpunkter. Han påstod, at ejendomsret i modsætning til det dengang herskende juridiske standpunkt er magt ("sovereignty"). Han tager udgangspunkt i det mest simple princip, nemlig at ejendomsret er en rettighed, ikke en ting. Derpå påviser han, at mens ejendomsret for det første er en forbindelse af rettigheder imellem personer i tilknytning til ting, så er det også en magtrelation mellem mennesker; og han viser, at dette er lige så sandt om ejendomsretten i et frit markedssamfund som i ethvert forudgående samfund. Nu som tidligere er ejendomsretten magten til at gennemføre ens vilje over for andre. I lyset af dette undersøger han de forskellige retfærdiggørelser af ejendomsretten og konkluderer, at kun en begrænset ret er forsvarlig. De konkrete begrænsninger, han derefter foreslog, er ikke særlig indskrænkende, men de mange principper, han opstillede - nemlig at ejendomsretten er magt over andre, og at staten derfor har ret til at sætte sådanne grænser for den eller pålægge sådanne pligter, som skønnes nødvendige for det almindelige velfærd - kunne antages som motivering for begrænsninger af næsten enhver grad. Han kan i det mindste siges at have skabt den teoretiske basis for de indgreb, Roosevelts "New Deal" kort efter lovfæstede.

X. EJENDOMSRET OG "SUVERÆNITET"

Ejendomsret og suverænitet (magt, myndighed) hører, som enhver studerende ved, til fuldstændig forskellige grene af juraen. Suverænitet er et begreb fra den offentlige ret, mens ejendomsretten hører under privatretten. Denne skelnen mellem offentlig og privat ret er et fast element i jurastuderendes pensum. Den blev formuleret med karakteristisk 1700-tals omhu og klarhed af Montesquieu, da han sagde, at man gennem den offentlige ret erhverver frihed og gennem privatretten ejendomsret, og at man ikke må overføre de respektive principper fra det ene retsområde til det andet. Montesquieus synspunkt, at lovgivningen ("political laws") ikke på nogen måde må sætte begrænsninger på den private ejendomsret, fordi ingen almen interesse overgår opretholdelsen af den private ejendomsret, blev gentaget af Blackstone og kom til at danne grundlag for juridisk tankegang i Amerika. Skønt Austin med sædvanlig omstændelig og nærsynet alvor formåede at så tvivl om den nævnte klassiske sondring, har denne til stadighed været betragtet

som et af de faste skelnemærker på det juridiske felt. I andet bind af sin "Genossenschaftsrecht" diskede den lærde Gierke (tysk retslærd) op med nogle meget interessante spekulationer over, hvorledes Teutonerne blev stiftere af den offentlige ret, medens romerne tilsvarende var stifterne af civilretten. Men på sine ældre dage blødgjorde han til en vis grad denne skarpe sontring, og privatrettens jurister ("commonlaw lawyers") er tilbøjelige til at betragte Romerretten som det system, der lægger mere vægt på offentlig ret end på privatret.

Der sættes som regel lighedstegn mellem sontringen mellem ejendomsret og magt ("sovereignty") og Romerrettens skelnen mellem **DOMINIUM**, dvs. den enkeltes råden over ting, og **IMPERIUM**, fyrstens regeren over alle individer. På linie med andre romerretlige sontringer er denne blevet betragtet som fuldstændig naturgivet. Men tidlig teutonsk ret - angelsaksernes, frankernes, vestgoternes, lombardernes og andre stammers ret - anlægger ikke en sådan sontring, og staten forblev længe fyrstens ejendom, således at fyrsten af Hessen endnu i det 18. årh. kunne sælge sine undersåtter som soldater til Englands konge. Kernen i den feudale ret - et system som ikke var begrænset til middelalderens Europa - er den uadskillelige forbindelse mellem jorbesiddelse og personlig lenspligt, som inkluderer nogle ofte ret tyendelignende tjenester fra forpagterens side, og udstrakte magtbeføjelser for godsejeren over fæsteren.

Feudalherren besad eksempelvis retten til at bestemme fæsterens ægteskab såvel som retten til at udnævne præsten. Og den store betydning af førstnævnte beføjelse som en virkelig ejendomsret fremgår til fulde af Magna Carta og Statute Quia Emptores.

På samme måde var udøvelse af hals- og håndsret i gårdsretten ("baron's court") et udslag af ejendomsretten til jord. Og selv om man i England, i modsætning til hvad der var tilfældet i Frankrig op til revolutionen, ikke betragtede dommerembedet som en indtægtsgivende bestanddel af de feudale rettigheder, der kunne sælges på det frie marked, så fortsatte den lokale godsejer dog faktisk i funktionen som fredsdommer. Ejendomsret til jord og politisk magt i lokalområdet lod sig ikke adskille.

Kan vi affærdige alt dette som middelalderligt og som noget, vi forlængst er vokset fra?

Tja, lige for øjnene af os rydder den engelske "Law of Property Act" af 1925 væsentlige efterladenskaber væk fra Englands komplicerede feudale jordlove ved at afskaffe forskellen mellem arveret til henholdsvis jordejendom og personlig ejendom og ved at afskaffe alle former for rettigheder liggende mellem forpagtning og ubetinget arvefæste ("fee simple absolute").

Disse rester af feudalismen har ikke bare været levn fra en fjern tid. De har spillet en vigtig rolle i den engelske nations liv. Deres absurditet og utilgivelige misbrug blev udleveret med karakteristisk vid og kløgt af Joshua Williams, lærer for utallige generationer af engelske jurister, der blev opdraget med de 17 udgaver af hans store lærebog om fast ejendom. Alligevel gjorde disse og lignende forsøg ikke noget indtryk på gældende lov. Hvad disse store mænd ikke så med tilstrækkelig klarhed var, at der bag den komplicerede lovgivning om "law of settlement" og "fee-tail" (dvs. at arveretten er bundet til en bestemt klasse af arvinger, og der bortses fra kvinder) var en vældig og velfunderet frygt for, at man ved at forenkle og modernisere den engelske lovgivning om fast ejendom ville gøre jorden mere omsættelig. Når jorden én gang bliver fuldt salgbar, kan man ikke længere regne med, at den forbliver på de jordbesiddende aristokratfamiliers hænder. Dette er ensbetydende med enden på deres politiske magt og deres kontrol over det britiske imperiums skæbne. For om amerikanske erfaringer har vist noget, så er det, at betydningsfulde familiers fortsatte lederposition ikke er nær så sikkert baseret i en pengeøkonomi som i en jordøkonomi. Den samme form for talent, som sætter Jay Gould i stand til at erhverve sig herredømmet over visse jernbaner, gør det muligt for Mr. Harriman at tage det fra hans sønner. Set ud fra en etableret jordøkonomis synsvinkel forekommer en pengeøkonomi således at være en tilstand af bestandig krig i stedet for en social orden, hvor søn tager over efter fader. Devisen om at enhver med talent skal kunne gøre karriere forekommer således at lede til anarki, akkurat som valget af regenter (konger eller præster) opfattes som en anarkistisk fremgangsmåde for dem, som er vant til, at faderen efterfølges af sønnen.

Det, som skjultes for Maitland, Joshua Williams og de andre store jurister, stod klart for en walisisk sagfører (Lloyd George), som til finansloven for 1910 foreslog en skat på jord med det formål at tvinge den på markedet. Dette forslags radikalt revolutionerende karakter blev straks gennemskuet i England. Det mødte heftig modstand hos dem, som værdsatte det, som var tilbage af den gamle engelske aristokratiske styreform. Da denne finanslov endelig blev vedtaget, forsvandt grundlaget for den gamle jordejendomsret og dermed den faktiske magt i The House of Lords. Jordlovgivningen fra 1925-26 betød således den endelige afslutning inden for den private ret på den revolution, som var blevet udkæmpet i 1910 inden for den offentlige ret, nemlig beskatning og Overhusets magt.

Eftersom termene "middelalderlig" og "feudalisme" hos os er blevet nedsættende ord, er vi tilføjelige til at tro, at kun uoplyst selvished indtil for nylig har forhindret engelsk jordret i at kappe dets middelalderlige fortøjninger og begive sig ud på et hav af ren og skær penge- eller handelsøkonomi. Denne noget muntert over-

bærende dom vil imidlertid måske blive noget mere nøgtern, hvis man tænker på en anden nylig begivenhed - Højesterets afgørelse vedrørende Loven om Mindsteløn. Uden på nuværende tidspunkt at fælde dom over fornuften i det ræsonnement, hvormed flertallet nåede sin konklusion, kan udfaldet måske alligevel karakteriseres som et retsligt højvandsmærke inden for en ren penge- eller handelsøkonomi. For efter den afgørelse får private pengeinteresser forrang for statens suveræne pligt til at opretholde anstændige levevilkår.

Staten, som har en ubestridt ret til at forbyde aftaler, som går imod den offentlige moral eller almenvellet, har ifølge denne afgørelse ikke nogen ret til at forbyde overenskomster, ifølge hvilke mange modtager en løn, som er mindre end et minimumseksistensgrundlag, således at de pågældende, hvis de ikke bliver genstand for nedværdigende offentlig eller privat velgørenhed, bliver midtpunkt for de fysiske og moralske onder, som kommer af systematisk underernæring og en fornedrende levestandard. Jeg ønsker ikke her at diskutere fortrin og mangler ved dommen om mindsteløn. Endnu mindre er jeg interesseret i som en anden Don Quijote at søge at henstille til England om at vende tilbage til middelalderen. Men de to hændelser tilsammen viser tydeligt, hvor aktuel og exceptionel stærk laissez-faire-doktrinen placering er, hvilket ifølge Dommer Holmes' antydninger har bragt Højesteret til at indfortolke Herbert Spencers ekstreme individualisme i det Fjortende Tillæg til Forfatningen og, ifølge andre, givet lovskraft til Kains valgprog: "Er jeg min broders vogter?".

Dekan Pound har påvist, at Højesteret - ved at gøre friheden til at indgå aftaler til en ejendomsret - har udvidet ordet "ejendomsret" til noget, det aldrig tidligere har stået for inden for juraen i noget civiliseret land. Men hvadenten denne udvidelse af betydningen er begrundet eller ej, betyder det under alle omstændigheder, at der overdrages et vist magtområde fra staten til den private arbejdsgiver, som nu har den fulde ret til at afskedige og true med at afskedige enhver ansat, som ønsker at stå i fagforening, og til at betale en løn, som er skadelig ud fra en social synsvinkel.

Det kan være, at økonomiske kræfter selv vil rette op på det misbrug, som Højesteret ikke tillader staten af fjerne direkte, at økonomiske kræfter vil eliminere parasitiske industriforetagender, som ikke betaler minimumseksistensgrundlaget, eftersom sådanne foretagender ikke er så økonomisk effektive og profitable som dem, der betaler højere lønninger. På samme vis blev det i sin tid hævdet, at slaveriet måtte forsvinde på grund af dets økonomiske ineffektivitet. Men i den tid, der går, begrænses statens suverænitet imidlertid som følge af den måde, domstolene fortolker ordet "ejendomsret" i den 5. og 14. Tilføjelse til Forfatningen og i de enkelte staters "Bill of Rights" (grundlovsmæssige bestemmelser, der sik-

rer borgernes rettigheder over for statsmagten). Dette gør det bydende nødvendigt for os at overveje den private ejendomsrets væsen i relation til statens suveræne magt til at varetage det almene vel. Uhildede videnskabelige studier af dette forudsætter en undersøgelse af ejendomsrettens væsen, motiveringen for den og de yderste konsekvenser af en politik, der er baseret på den.

1. Ejendomsret som magt

Enhver, som frigør sig fra den groveste form for materialisme, vil medgive, at "ejendomsret" som retlig term ikke betegner materielle ting, men derimod bestemte rettigheder. I naturens verden, adskilt fra mere eller mindre organiserede samfund, eksisterer der ting, men tydeligvis ingen ejendomsret.

Ved nærmere eftertanke viser det sig, at ejendomsretten ikke skal identificeres med faktisk fysisk besiddelse. Hvilken teknisk definition af ejendomsret, vi end foretrækker, må vi erkende, at ejendomsretten er en relation - ikke mellem en ejer og en ting - men mellem ejeren og andre personer i henseende til ting. En ret haves altid imod en eller flere personer. Dette kommer til at fremstå umiskendeligt klart, især med hensyn til moderne former for ejendomsret såsom koncessioner ("franchises"), patenter, goodwill osv., som udgør en så stor del af vor industrielle og kommercielle foretagenders kapitaliserede aktiver.

Den klassiske opfattelse af ejendomsret som en råderet over ting opdeler den i delbeføjelser såsom "jus utendi, jus disponendi" (faktisk råden, retlig råden) osv. Men essensen af privat ejendomsret er altid retten til at udelukke andre. Loven garanterer ikke, at jeg fysisk eller socialt faktisk kan bruge, hvad den kalder mit. Gennem statslige reguleringer kan den indirekte komme mig til hjælp ved at fjerne visse almindelige hindringer for, at jeg kan nyde ejendomsretten. Men loven hjælper mig kun direkte til at udelukke andre fra at bruge de ting, den tilskriver mig. Hvis andre så vil benytte sig af den føde, det hus, den jord eller den plov, som loven kalder min/mit, må de have min billigelse. I den udstrækning disse ting er nødvendige for min nabos tilværelse, giver loven mig således en begrænset, men dog reel magt til at få ham til at gøre, hvad jeg vil have. Hvis Laban har suveræn rådighed over sin datter og sit kvæg, må Jacob tjene ham, hvis han ønsker at eje dem. Under et styre, hvor jorden er den primære kilde til opretholdelse af et levebrød, modtager den, som har den juridiske ret til jorden, lensbyrder ("homage") og tjenester fra dem, som ønsker at leve på den.

Ejendomsrettens karakter af suveræn magt, som påtvinger andre tjeneste og lydighed, kan blive utydelig for os i en kommerciel økonomi p.g.a. fiktionen om den såkaldte arbejdskontrakt som en fri forhandling og p.g.a. den hyppighed, hvormed

tjenester ydes indirekte gennem betaling af penge. Men dels er der faktisk kun lidt frihed til at forhandle for stålarbejderen eller minearbejderen, som behøver et job, dels havde den middelalderlige undersåt i visse tilfælde lige så meget magt til at forhandle, når han blot accepterede sin herres suverænitet. I dag tjener jeg ikke ligefrem min husvært, hvis jeg ønsker at bo i byen med tag over hovedet, men jeg må arbejde for andre for at betale ham husleje, med hvilken han opnår personlige tjenester fra andre. Penge, som er nødvendige for at købe ting, må for flertallets vedkommende erhverves gennem hårdt arbejde og ubehagelige tjenester for dem, som loven har tildelt herredømme over de ting, som er nødvendige for en eksistens.

For en retsfilosof er dette naturligvis slet ikke noget argument imod privat ejendomsret. Det kan vel være, at tvang inden for den økonomiske såvel som den politiske verden er nødvendig for en civiliseret tilværelse. Men vi må ikke overse det faktum, at herredømme over ting også er **IMPERIUM** over vore medmennesker.

Den grad af magt over andres liv, som retsordenen tildeler dem, som kaldes ejere, bliver ikke erkendt af dem, som betragter loven som noget, der blot skal beskytte folk i deres besiddelse. Ejendomsretten gør mere end det. Den bestemmer, hvad mennesker kan opnå. Når man således beskytter husværtens ejendomsret, giver man ham ret til at indkræve husleje. Ved beskyttelse af et jernbaneselskabs eller elværks ("public service corporation") ejendomsret forstås, at der gives dem ret til at foretage visse opkrævninger. Derfor bestemmes den fremtidige distribution af fremtidens varer, af dem, der ejer jord og maskiner - de bestemmer endvidere, hvilken del af sådanne varer andre personer kan erhverve. Gennemsnitslevetiden for varer til enten forbrug eller til benyttelse i forbindelse med produktion af andre varer er meget kort. Et retssystem, der blot beskyttede besiddelsen af disse varer, og som ikke regulerede erhvervelsen af nye varer, ville derfor være til meget lidt nytte.

Set fra denne synsvinkel ses det tydeligt, at når retten bestemmer, at et gasselskab har ret til et udbytte på 6% af dets investeringer, er der ikke blot tale om at beskytte ejendom, som allerede besiddes, men også om, at man bestemmer, at en bestemt del af den fremtidige produktion på bestemte betingelser vil gå til det selskab. Ikke blot middelalderlige godsejere, men alle ejere af en overskudsskabende ejendom er således i kraft af loven sikret bestemte beføjelser til at beskatte den fremtidige produktion. Når der til denne beskatningsret føjes retten til at kræve tjenester af et stort antal mennesker, som ikke er økonomisk uafhængige, fremstår essensen af det, som historisk set har udgjort politisk magt.

Skønt den suveræne magt, som nutidens store ejendomsbesiddere har, antager en noget anden form end den, som tidligere lå hos godsejeren, er den ikke mindre reel

eller mindre vidtstrakt. Fortidens feudalherre havde visse begrænsede beføjelser til at kontrollere sine undersåtters forbrug gennem direkte lovgivning, "sumptuarlove". Nutidens førende industri- og finansmand har ingen sådan direkte magt selv, skønt hans direkte eller indirekte indflydelse på lovgivningen i så henseende kan være betydelig. Men de, som har magt til at reklamere for bestemte produkter, bestemmer i virkeligheden, hvad vi kan købe og bruge. Vi kan ikke så godt gå med noget tøj, medmindre det holder sig inden for det, fremstilleren har bestemt, og vor mad bliver mere og mere begrænset til den slags, som har varemærke ("branded") og er standardiseret.

Denne magt hos nutidens kapitalejer til at få os til at føle det nødvendigt at købe flere og flere materielle varer (som det kan være en bedre forretning at fremstille end økonomisk at bruge) er et fænomen af den yderste betydning for moralfilosofien. Moralfilosofien skal endvidere lægge mærke til, at nutidens førende industrielle eller finansleder udøver stor indflydelse gennem sit personlige eksempel m.h.t. forbrugsmode. Mellem et jordaristokrati og dets fæstere er forskellen skarp og fast, således at sidstnævntes imitering af førstnævntes livsform betragtes som absurd og endog umoralsk. I en penge- eller handelsøkonomi er forskelle i indkomst og livsform mere jævn og let af skjule, således at der er et stort pres henimod et ødselt forbrug med det formål at give indtryk af, at man rangerer højere, end ens indkomst egentlig berettiger til.

Et sådant forbrug kan endog styrke en forretnings kredit. Dette stiller krav ikke blot om et øget forbrug, men mere specifikt om et forbrug, der kan "tage sig ud" snarere end for behagelighedens skyld. Skønt et jordaristokrati måske nok kan være ødselt, når det har store jorderområder til jagt, så forudsætter behovet for den disciplin, der er nødvendig for at blive ved magten, dyrkelsen af en vis dristighed, som nutidens rige mand kan ignorere. Et aristokrati, som er sikret p.g.a. dets erkendte overlegenhed, behøver ikke involvere sig i kapløbet om ødselt forbrug uden hensyn til behov.

Ud over disse indirekte måder, hvorpå de velhavende få bestemmer de manges livsform, er der den noget mere direkte metode, bank- og finansfolk benytter, når de bestemmer strømmen af investeringer, f.eks. når de øver indflydelse på byggeriet gennem den sum, de vil udlåne imod pant. Denne magt kommer tydeligt til udtryk, når et tilbagestående land er nødt til at låne udenlandsk kapital for at udvikle sine ressourcer.

Jeg har allerede nævnt, at erkendelsen af at privat ejendomsret er en form for magt ikke i sig selv er et argument imod den. Vi må altid have en form for styring. De fleste mennesker foretrækker at adlyde og lade andre om problemerne med at udstede regler, reguleringer og ordrer. Det er derfor, vi altid etablerer myndig-

hedsinstanser. Og når vi ikke kan finde nogen, skriver vi til avisen som sidste opmand. Men skønt styring er nødvendig, er ikke alle former for styring lige værdifulde. I al fald er det nødvendigt, at man også på ejendomsretten tager alle de hensyn til samfundsmoral og folkeoplysning i betragtning, som bør inddrages i diskussionen om enhver form for retfærdigt styre.

For at kunne gøre dette, vil vi begynde med at betragte de almindelige begrundelser for den private ejendomsret.

2. Begrundelser for ejendomsretten

a) Occupationsteorien

Det ældste og indtil for nylig mest indflydelsesrige forsvar for privat ejendomsret baseredes på den formodede ret for den oprindelige "opdager og besætter" ("discoverer and occupant") til at disponere over det, som således blev hans. Denne betragtning dominerede de romerske jurister og moderne filosofers tankegang - fra Grotius til Kant - i den grad, at arbejderens ret til udkommet af sit arbejde til tider forsvaredes med den begrundelse, at arbejderen "besatte" materialet, som han formede til det færdige produkt.

Det er temmelig nemt at finde fejl ved dette synspunkt. Det er meget få af de store formuebesiddelser, som blot er blevet fundet. Snarere er de fremkommet ved de manges arbejde, ved erobring, ved forretningsmanipulering og andre midler. Det er indlysende, at i al fald meget få økonomiske goder i dag opnås gennem princippet om, at ejeren er den, der "opdager og først besætter". Selv i de få tilfælde, det gælder, eksempelvis m.h.t. fiskeri og jagt, er vi tilbøjelige til snarere at tænke på det arbejde, som er involveret, som det virkelige grundlag for den opnåede ejendomsret. Der synes ikke at være noget indlysende rigtigt ved mottoet "det man finder, må man beholde". Og der synes intet forkert ved en lovregel om, at værdifulde fund skal tilhøre kongen eller staten snarere end finderens. Skal den, der opdager en flod, have ret til al vandet i den?

Og selv om vi skulle indrømme, at den oprindelige finder eller "besætter" kan hævde sin besiddelse over for alle andre, følger det overhovedet ikke deraf, at han kan bruge den, som han lyster, eller at hvad han bestemmer skal gælde uendeligt efter hans død. Retten til at erhverve hans ejendom ved handel, arv eller testamentering bestemmes ikke af occupationsprincippet.

På trods af alle disse indvendinger er der imidlertid en kerne af positiv værdi i dette princip. At beskytte opdageren eller den første "besætter" er i virkeligheden en del af det mere almindelige princip, at besiddelsen som sådan skal beskyttes.

Der er god menneskelig økonomi i at lægge dette til grund, indtil nogen dokumenterer bedre ret end besidderen. Det giver ro og sikkerhed i omsætningen og samfundet - når blot loven er parat til at tilsidesætte de former for besiddelsestagen, der er skadelige for den offentlige orden. Diverse retsprincipper bestemmer måske nok fordelingen af goder og straffen for uretfærdige handlinger. Men retten må ikke overse inertiens lov i den menneskelige tilværelse. Fortsat besiddelse skaber forventninger hos besidderen og andre, og kun en dårlig moral ville se bort fra de lidelser, der ville opstå, hvis man skuffede disse forventninger og efterlod menneskelige relationer usikre, selv hvis dette skete med det formål at rette nogle gamle mangler ved den oprindelige erhvervelse. Tænk om en af dine forfædre havde erhvervet din ejendom ved svindel, røveri eller erobring, f.eks. i Wilhelm Erobrerens tid. Ville det da være retfærdigt at tage den fra dig og dine, som har besiddet denne ejendom i god tro? Når man betænker, hvilken usikkerhed en sådan fremgangsmetode ville afføde, indser man, at ligesom vane er grundlaget for den individuelle tilværelse, må den faste praksis danne grundlag for samfundets spilleregler.

Enhver form for ejendomsret har derfor et krav på at blive ved at gælde, indtil det kan påvises, at det er besværet værd at ændre derpå. Stadige ændringer i ejendomsretsloven ville helt sikkert lægge en dæmper på foretagsomheden.

Ikke desto mindre ville det være absurd at påstå, at ejendomsfordelingen aldrig må modificeres ved lov. Dét ville være at påstå, at fordelingen af den politiske magt aldrig må ændres. Ingen ringere end Aristoteles talte imod ændringer selv i dårlige love af frygt for, at lovlydigheden skulle svækkes. Der kan siges noget for dette synspunkt, men kun sålænge vi taler om ren og skær mekanisk lydighed. Når vi tager begrebet lydighed i en mere fri og rationel betydning, mister Aristoteles' argument sin kraft i forbindelse med politik. Og lignende forbehold må tages i ethvert ejendomsretssystem, som nyder rationelt tænkende menneskers respekt.

b) Arbejdsteorien

At enhver har ret til det fulde produkt af sit arbejde, anses som selvfølgelig af både socialister og konservative, som mener, at kapital er resultatet af opsparing i kraft af arbejde. Men da økonomiske goder aldrig udelukkende er resultatet af nogen enkeltpersons eget arbejde, er vores grundsætning helt uanvendelig. Hvorledes kan vi fastlægge, hvilken del af værdien af et bord, der skal tilhøre tømreren, skovhuggeren, transportarbejderen, politibetjenten, som opretholdt ro og orden, mens arbejdet stod på, eller det uendeligt store antal af andre personer, hvis samarbejde var nødvendigt? Og selv hvis vi kunne sige, hvad hver enkelt havde lavet - lad os forestille os en Robinson Crusoe, som vokser op alene på en ø og ikke

er i gæld til noget samfund - ville det stadig være højst tvivlsomt, om han havde ret til at beholde det fulde udbytte af sin arbejdskraft, hvis en skibbruden sømand behøver hans overskudsføde for ikke at sulte.

I vor tids samfund er der ingen, der finder det uretfærdigt, at en gammel, rig ungkarl får en del af sine formodentlig ærligt tjente penge frataget i form af beskatning til fordel for andre folks børn, eller at én, der er immun over for bestemte sygdomme, beskattes for at støtte hospitaler osv. Vi mener ikke, at der er nogen uretfærdighed forbundet med sådanne tilfælde, eftersom den sociale indbyrdes afhængighed er så stor, at ingen retfærdigvis kan sige: "Denne formue er fuldt og helt min som følge af min egen indsats."

Graden af social solidaritet varierer naturligvis. Og det er let at forestille sig et tyndt befolknet samfund som f.eks. Missouri i begyndelsen af det 19. årh., hvor en jægerfamilie eller isolerede jordbrugere kunne betragte alt, hvad de erhvervede sig, som et produkt af eget arbejde. Men normalt starter mennesker med et sæt værktøj eller viden, som man har fået fra andre, og de er mere eller mindre afhængige af myndigheder, der kan yde beskyttelse imod fremmedes angreb osv.

På trods af denne og anden kritik indeholder arbejdsteorien for meget sandt til, at den blot kan fejes af bordet. Den enkle sandhed er, at arbejde skal opmuntres, og at ejendomsret skal distribueres, således at det opmuntrer til stadig større indsats. Da ikke alt, hvad der produceres, nødvendigvis er af det gode, og da selv gode ting kan fremstilles på umotiveret bekostning af menneskeligt liv og velfærd, er det indlysende, at andre principper, ud over dem om arbejde eller produktivitet, vil være nødvendige for at kunne give et tilstrækkeligt grundlag for et retfærdigt ejendomsretssystem. Vi kan blot dialektisk sige, at alt andet lige bør ejendomsretten fordeles med rimelig hensyntagen til samfundets behov.

Vi må imidlertid erkende, at megen ejendom tilfalder dem, som ikke er produktive, og p.d.a.s. at en stor del af dem, som er produktive, ikke modtager og måske ikke burde modtage deres andel i værdierne. Vi bør ejheller forlade dette emne uden at erindre det jødisk-kristne synspunkt - og for den sags skyld det specielt religiøse synspunkt - at førstret til ejendom tilkommer den, som behøver ejendommen, snarere end den, som har skabt den. Faktisk kan arbejde som ejendomsretsfordelingsprincip kun begrundes i det omfang, man kan påvise, at det tjener et større socialt behov. Teorien om "occupation" har vist os nødvendigheden af besiddelsessikkerhed og arbejdsteorien behovet for at opmuntre til initiativ. Disse to behov er gensidigt afhængige. Alt, der modvirker driftighed, gør vore besiddelser mindre værd, og det er indlysende, at det ikke er besværet værd at tage økonomiske initiativer, hvis der ikke er udsigt til, at man sikkert besidder frugterne af disse. Samtidig er der endvidere en konflikt mellem disse to behov. Jordejere, som

ønsker at sikre den fortsatte besiddelse for familien, går imod love, som gør jorden til genstand for frie finansielle transaktioner, eller som gør det muligt, at jord fratages ens arvinger af en rekvirent p.g.a. personlig gæld. I en landbrugsøkonomi kræver sikkerhed i besiddelsen, at ejeren af en hest skal kunne kræve denne tilbage uafhængigt af, i hvis hænder den er faldet. Men det er en forudsætning for, at markeder kan fungere, at den uskyldige køber erhverver ejendomsret. Denne konflikt mellem statisk og dynamisk sikkerhed er blevet behandlet mest tankevækkende af Demogue.

c) Ejendomsret og individets rettigheder

Hegel, Ahrens, Lorimer og andre idealister har forsøgt at udlede retten til ejendomsret af den enkeltes ret til at handle som et frit individ. For at være fri må man have et område, hvor man kan hævde sig udadtil. Den private ejendom skaber en sådan mulighed.

Idet vi ser bort fra alle de traditionelle vanskeligheder ved at anvende den metafysiske tanke om frihed på lovgivning, der bygger på erfaring, kan vi i al fald indvende, at forestillingen om individets rettigheder er for vag til, at vi kan udlede sikre retlige konsekvenser deraf.

Hvordan kan f.eks. princippet om menneskets ret til fri udfoldelse hjælpe os til at bestemme, i hvor høj grad der skal være statslig/kommunal ejendomsret til jernbaner, miner, gasværker og andre virksomheder, der dækker et alment behov?

End ikke den mest ekstreme kommunist ville nægte, at i privatlivets interesse må visse personlige ejendele, såsom tandbørsten, være under den enkelte ejers herredømme, selv om det indebærer absolut udelukkelse af enhver anden. Dette vil imidlertid ikke føre særlig vidt, hvis vi husker på, at den væsentligste effekt af ejendomsret til jord, produktionsmaskineri, kapital osv. er den, at ejeren sættes i stand til at udelukke andre fra deres livsfornødenheder og således kan tvinge dem til at tjene ham. Ahrens, en af dem, der virkelig har beskæftiget sig med teorien om individets rettigheder, hævder, at "det utvivlsomt strider imod individets ret, at nogle personer er afhængige af andre på grund af materielle ting". Hvis dette er sandt, er den primære effekt af ejendomsretten stort set at begrænse friheden, for hvis der er noget, som den private ejendomsret ikke gør, så er det at garantere et eksistensminimum eller de nødvendige redskaber til at opnå frihed for alle. I det omfang et styre med privat ejendomsret undlader at gøre det sidstnævnte, tvinger det snarere folk til at vinke farvel til deres frihed.

Det kan vel heroverfor hævdes, at akkurat som trafikregler, der lægger bånd på én, i sidste instans giver os større bevægelsesfrihed, så sikres vi alle en større øko-

nomisk frihed, ved at man overlader kontrollen med ting til enkelte ejendommejere. Dette er et stærkt argument, som det også kan iagttages, når man sammenligner de forskellige grader af økonomisk frihed i henholdsvis lovløse og lovlydige samfund. Det er imidlertid snarere et argument for en eller anden retlig orden end for nogen bestemt styreform eller privat ejendomsret. Det taler for et styre, hvor enhver har et nøje afgrænset felt af rettigheder og pligter, men det fortæller os ikke, hvor disse linier burde trækkes. Princippet om individets frihed kan i al fald ikke retfærdiggøre en retsorden, hvori nogle få, ved hjælp af deres retssikrede monopol på livsfornødenhederne, kan tvinge andre til at arbejde under nedværdigende og forrående tilstande. En styreform, som begrænser de store jordejeres rettigheder, begrænser ejendomsretten som sådan, men fremmer måske alligevel reel frihed. Ejendommejere er, som andre enkeltpersoner, medlemmer af et samfund, og deres begærlighed underordnes den større enhed, de er en del af. De kan så måske finde kompensation i åndeligt at identificere deres eget vel med den større enheds vel.

d) Den økonomiske teori

Den økonomiske begrundelse for privat ejendomsret er, at ved hjælp af den fremmes et maksimum af produktivitet. Det klassiske økonomiske argument kan formuleres som følger: Den succesrige forretningsmand, ham som skaber den største profit, er den, der har størst evne til at forudse den virkelige efterspørgsel. Hvis han ikke har den evne, går hans virksomhed nedenom. Han er derfor i realiteten den bedste leder af økonomiske foretagender.

Der er ingen tvivl om, at hvis vi ser på landbrugets og industriens historie eller sammenligner det økonomiske udbytte i Rusland under MIR-politikken med USAs, vil det fremgå tydeligt, at der både er en mere effektiv dyrkning af jorden og en større industriel produktivitet under individuelt ejerskab. Mange "a priori" psykologiske og økonomiske årsager kan også bruges til at forklare, hvorfor det forholder sig sådan, hvorfor den individuelle jordbruger vil passe mere på ikke at udpine jorden osv. Men alt dette er så velkendt, at vi kan tage det for givet og se på sagens anden side, på de omstændigheder, som viser, at der er forskel på en ønskelig produktion og ønsket om personlig profit. Lad os først bemærke, at det gælder for mange ting, at mængden ikke øges ved at gøre dem til privat ejendom. Dette er åbenlyst sandt m.h.t. grundarealer i byerne og andre former for monopoliserede eller på anden vis begrænsede varer. Privat ejendomsret til jord forøger ikke mængden af nedbør, og kunstvandingsanlæg til at gøre jorden mere frugtbar er snarere blevet gennemført på statslige end på private initiativer. Den franske og irske landbrugsjords produktivitet reduceredes heller ikke, da godsejernes ejendomsret til opkrævning af forpagtningsafgifter og andre ydelser blev reduceret eller endog afskaffet. I vore dage ser vi ofte, at tobaks-, bomulds- eller hvede-

farmere er bekymrede, fordi det er lykkedes dem at dyrke for mange afgrøder. Og velinformerede fabrikanter ved udmærket, hvornår en større profit kan skabes ved at fabrikere mindre. Patenter på processer, som ville gøre prisen på produktet lavere, købes ofte op af fabrikanter og forbliver ubenyttede. Varige produkter, som er mere økonomiske for forbrugerne, fortrænges meget ofte fra markedet af tarveligere varer, som er mere profitable at fremstille som følge af større omsætning. Reklamekampagner overtaler ofte folk til at købe de mindre økonomiske varer og dermed til at betale omkostningerne ved det uøkonomiske råd.

For det andet er kilder til spild uløseligt forbundet med privatinitiativ og fri konkurrence. Hvis den biologiske analogi om "survival of the fittest" blev taget alvorligt, ville vi erfare, at det naturgivne i den økonomisk bedstegnedes "survival" akkurat som inden for biologien er forbundet med et skrækkeligt spild. Elimineringen af en modstander, der ikke har succes, kan være en gevinst for den, der overlever, men alle forretningsfiaskoer er tab for samfundet.

Endelig er et samfundssystem med privat ejerskab inden for industrien for tilbøjelig til at ofre samfundsinteresser til fordel for den umiddelbare profit. Dette giver sig udslag i, at industrien forceres i en sådan grad, at folk slides op i løbet af relativt få år, hvor et langsommere forbrug af deres energi ville forlænge deres produktive år. Dette giver sig udslag i den måde, hvorpå det private initiativ har spildt en anseelig del af USAs naturlige ressourcer for at opnå en øjeblikkelig profit. Selv når lederne i et moderne industriforetagende ser de uøkonomiske konsekvenser af øjeblikkelige profitter, vil aktionærernes krav om øjeblikkeligt udbytte og den lethed, hvormed folk kan forlade en forretning og overlade kommende tab til andre, være forhold, der opmuntrer til en komplet ødsel og uøkonomisk aktivitet. Den bedste illustration er måske anvendelsen af børns arbejde i produktionen, hvilket gennem nedsættelse af lønninger straks forøger profitten, men i sidste ende ødsler med det mest værdifulde i landet, dets fremtidige mænd og kvinder.

En oversigt over diskussionen hidtil viser, at vi har set på ejendomsrettens rod i sædvanen, i behovet for økonomisk produktivitet og i individets behov for privatliv. Men vi har endvidere konstateret, at ejendomsretten, idet den blot er én blandt andre menneskelige interesser, ikke kan forfølges som et mål i sig selv, uden at det bliver til skade for den menneskelige tilværelse. Derfor kan vi ikke længere opretholde Montesquieus synspunkt: At privat ejendomsret er ukrænkelig, og at staten på ingen måde må blande sig i eller indskrænke dets domæne.

Sagen er derfor for mennesker med omtanke ikke et spørgsmål om bevarelse eller afskaffelse af den private ejendomsret, men om fastlæggelse af de nøjagtige linier,

langs hvilke privat foretagsomhed kan gives frie hænder, og hvor den skal begrænses i almenvellets interesse.

3. Begrænsninger i ejendomsretten

Den traditionelle teori om rettigheder og den, som stadig hersker her i landet, formedes gennem det 17. og 18. århundredes kampe imod restriktioner på det individuelle initiativ. Disse restriktioner havde fæste i kongens guddommelige og derfor uindskrænkede rettigheder. Som det er naturligt ved alle omvæltninger, blev kategoriske krav fra den ene part mødt med kategoriske krav fra den anden part. Derfor antog teorien om individets naturgivne rettigheder ikke blot en ubetinget, men også negativ form. Mennesket har uafhængelige rettigheder, staten må aldrig blande sig i privat ejendomsret osv. Staten var imidlertid nødt til at blande sig, for at individuelle rettigheder kunne blive effektive og ikke udarte til pestilenser. At tillade enhver at gøre, lige hvad han lyster med sin ejendom i retning af at frembringe støj, os eller brandfare ville være at gøre ejendomsretten værdiløs. For at blive virkelig effektiv må ejendomsretten derfor støttes af restriktioner eller positive pligter pålagt af staten, akkurat som den må støttes af retten til at udelukke andre, hvilket er ejendomsrettens væsen. Men desværre er denne doktrin, hvadenten det skyldes den juridiske filosofis tilbagegang efter Hegel, eller at juraen er blevet mere interesseret i at beskytte ejendomsretten imod angreb fra socialisterne, forblevet på det negative stadium og har aldrig udviklet sig til en doktrin om rettighedernes positive indhold, baseret på en realistisk opfattelse af disse rettigheders funktion i samfundet.*

Jurister, beskæftiget med civil- eller privatret, har i al fald videreført det ældre ejendomsretsbegreb. Og når de gør det, er de tro imod sproget i 1700-tallets lovbøger (franske, prøjsiske og østrigske) og selv imod 1800-tallets kodifikationer såsom den italienske og den tyske, som også begynder med en definition af ejendomsret som en absolut eller ubegrænset ret, skønt de senere introducerer modificerende eller begrænsede bestemmelser.

Da ingen individuel ret imidlertid i realiteten kan udøves undtagen under offentlig regulering, er det blevet overladt til den politiske videnskab og folk, der skriver om forfatnings- og forvaltningsret at overveje, hvilke begrænsninger i den private ejendomsret der er nødvendige såvel for almindelig sikkerhed, fred, sundhed og moral som for anliggender som boliger, uddannelse, bevarelsen af naturres-

* *F.eks. er domstolene tøvende m.h.t. at indrømme, at regler imod urimelig konkurrence kan være i den almindelige befolknings interesse og ikke blot berører dem, hvis umiddelbare ejendomsretsinteresser direkte påvirkes.*

sourcer osv, og som samfundet finder det nødvendigt at betro staten frem for private. Den kendsgerning, at det sidste ord i retsspørgsmål i USA kommer fra dommere, som i stil med andre jurister for de flestes vedkommende er skolet i privatret snarere end i stats- og forvaltningsret, er imidlertid en af årsagerne til, at den traditionelle opfattelse af ejendomsret hos os sejrer over indlysende nationale interesser såsom arbejdernes frihed til at organisere sig, nødvendigheden af opretholdelse af en vis levestandard, at forhindre landets fremtidige kvinder og mænd i at blive ofre for enkeltpersoners profithensyn o.l. Vore studenter i ejendomsret bør derfor både mindes om, at retssystemet siden den industrielle revolution har vist en støt vækst i stadig nye restriktioner over for udøvelsen af den private ejendomsret, og om at "laissez faire"-idealet faktisk aldrig fuldt ud har været ført ud i livet.

(1) Ved at leve under en frijordsøkonomi har vi mistet fornemmelsen af, hvor exceptionel i menneskets historie det er, at vi har suverænt frie beføjelser til at bestemme, hvad der skal blive af vores ejendom efter vores død. I engelsk ret begynder man først med testamenteringer af jord under Henrik VIII. På kontinentet er det stadig begrænset af forbehold. I England har der ikke været behov for nogen formel begrænsning på grund af arvegangssystemet ("entails or strict settlement"). Selv i USA har vi bevaret en retsregel, der forbyder stedsevarende båndlæggelse af kapital, den såkaldte "rule of perpetuities", som helt sikkert er en begrænsning af den ubegrænsede frihed m.h.t. testamentariske dispositioner.

Selv m.h.t. den almindelige beføjelse til at afhænde jorden "inter vivos" (dvs. mens man er i live) viser historien, at visse restriktioner altid er til stede. Et eksempel på dette er opretholdelsen af en enkes rettigheder ("dower rights") inden for vor egen individualistisk prægede økonomi.

Jord- og familieinteresser har været for tæt forbundne til, at man har kunnet ofre dem helt til fordel for ren og skær individualisme. Skønt tilhængerne af fri udveksling af varer og tjenester aldrig har været så indflyselsrige som i det sidste århundrede, har staten ikke givet afkald på retten til at regulere den rente, som opkræves for brugen af penge eller til at fastsætte prisen på bestemte andre samfundsvigtige ydelser, f.eks. jernbanetakster, priser på kornlagre ("grain-elevator charges") osv. Undskyldningen om, at dette netop kun gælder forretninger, som har at gøre med det almene vel, er meget tynd. Hvilke store foretagender findes der, som offentligheden ikke har en reel interesse i?

Er kul i mindre grad en offentlig sag end gas eller elektricitet? Domstolene og konservative jurister taler til tider, som om statens regulering af lønningerne var en vild fornyelse, som ville bringe uro i hele den økonomiske orden og i vores retlige tradition. Alligevel har direkte regulering af lønningerne været en almindelig foreteelse i engelsk ret. Og vi regulerer faktisk indirekte ved at nedsætte arbejdstiden, nedlægge forbud mod betaling "in truck", dvs. i naturalier i stedet for i pen-

ge, ved at kræve bestemte periodiske udbetalinger osv. Loven om arbejdsforsikring pålægger arbejdsgiveren at betale sin arbejder, når sidstnævnte ikke kan arbejde overhovedet som følge af et uheld.

(2) Vigtigere end de ovennævnte begrænsninger m.h.t. overførelse af ejendomsret er begrænsningerne m.h.t., hvordan ejendomsretten udøves. Betragter man sagen realistisk, vil næppe mange betvivle visdommen i Holdsworths bemærkninger om, at "på intet tidspunkt kan staten være ligeglad med, hvad ejere bruger deres ejendomsret til". Der må nødvendigvis eksistere restriktioner på brugen af ejendomsret, ikke blot i andre ejeres interesse, men også i hele samfundets interesse i sundhed, sikkerhed, religion, moral og almen velfærd. Intet samfund kan med ligegyldighed se på, at kommerciel grådighed udnytter nødlidende mennesker. Samtidig med at den ubesindige eller samvittighedsløse brug af ejendomsret bliver farligere og farligere, opfinder oplyste jurister nye læresætninger til at begrænse misbrug af gamle rettigheder. Den franske doktrin om "abus de droit", den tyske om forbud mod chikane og den ret vage brug af termen "malice" (dvs. med forbryderisk hensigt) i engelsk ret er alle forsøg i den retning.

(3) Af størst betydning er den kendsgerning, at der i alle civiliserede retssystemer er en væsentlig portion berettiget ekspropriation og konfiskation uden direkte erstatning. Dette lyder måske chokerende for dem, som mener, at når staten tager ejendom fra borgeren, er der ikke blot tale om tyveri, men det der er værre, nemlig en forræderisk handling, eftersom staten angiveligt eksisterer for at beskytte borgernes rettigheder.

Som en, der tror på naturgivne menneskerettigheder, mener jeg, at stater kan vedtage uretfærdige love, og at de vitterligt uheldigvis også gør det. Men jeg mener, at det er en ren og skær vildfarelse grundet på et sprogligt bedrag at mene, at samfundets rettigheder over for den enkelte ejer ikke skulle være bedre end en nabos rettigheder. Ingen har faktisk haft mod til at hævde, at staten ingen ret har til at fratage en person hans ejendom, til hvilken han er så knyttet, at han ikke vil sælge den for penge. Skønt intet medmenneske besidder retten til dette, kræves det ofte i samfundets interesse, at en ejer tager afsked med sit fædrene hjem, til hvilket han måske er knyttet med alle sine rødder.

Når staten fratager et menneske dets ejendom, er staten da altid nødt til at betale erstatning? Jeg tillader mig at mene, at dette almindeligvis er tilrådeligt for ikke at forstyrre den almindelige retssikkerhed, men det er ikke noget kategorisk retsprincip. Jeg har allerede antydnet, at der ikke er noget uretfærdigt i at beskatte en ældre ungkarl med det formål at kunne uddanne andres børn, eller i at beskatte én, som er immun over for tyfus med det formål at kunne konstruere kloakker eller andre sanitære foranstaltninger. Vi kan gå videre og sige, at hele statens virksomhed afhænger af dens lovfæstede ret til at fratage folk deres ejendom gennem

beskatning og bruge den til at hjælpe andre, såsom nødlidende, krigsinvalidere, "almindeligt invalide" og dem, som endnu ikke er i stand til at deltage i produktionen, men hos hvem menneskeheden håber ligger. Beskatning og konfiskation kan uden tvivl være tilskyndet af ondskabsfuldhed og kan tilføje nogle personer og klasser unødige og forfærdelige trængsler. Men dette kan ikke bruges til at benægte, at beskatning og konfiskation ligger inden for statens retlige beføjelser. Nogle eksempler vil måske klargøre dette.

(a) Slaveri. Når slaveri forbydes ved lov, fratages ejerne deres ejendom. Er staten så moralsk forpligtet til at betale dem slavernes fulde markedsværdi? Det er utvivlsomt et alvorligt chok for et samfund, at et større antal slaveejere, hvis rigdom ofte gør dem til kulturelle førere, pludselig fratages deres indkomst. Man må også indrømme, at det ikke altid for slaven selv er ønskeligt pludselig at blive fjernet fra sin herre og sluppet løs på frihedens hav. Men når man læser om de skrækelige måder, hvorpå nogle af disse slaver blev revet bort fra deres hjem i Afrika og skamløst berøvedes deres menneskelige rettigheder, er man tilbøjelig til at være enig med Emerson i, at kompensation først skulle tilfalde slaverne. Denne kompensation skulle ikke nødvendigvis være i form af direkte gaver til dem. Den kunne betales mere effektivt i form af omskoling og uddannelse til frihed. Og et sådant krav kunne have førsteprioritet i forhold til de tidligere slaveejerers krav. Når alt kommer til alt, er de sidstnævntes krav ikke mere berettigede end beskyttede industrier er, når toldmure fjernes. Hvis staten bestemte sig for, at bestemte importafgifter, eksempelvis dem på videnskabelige instrumenter eller hospitalsudstyr, var umotiverede og derefter begyndte at afskaffe dem, ville mange fabrikanter måske lide derunder. Skulle de da være berettiget til erstatning fra staten?

Det er uden tvivl til bedste for det almene vel så vidt muligt at undgå økonomiske chok for et større antal mennesker. Dagliglivet trives på sikkerhed. Men når denne sikkerhed indeholder en stor grad af uretfærdighed, kan choket ved et økonomisk indgreb være nødvendigt og moralsk retfærdiggjort. Dette vil sætte os i stand til at beskæftige os med andre typer af konfiskation:

(b) Økonomisk tab ved afskaffelsen af offentlige embeder

Det er først for nylig, at vi er begyndt at glemme, at offentlige embeder er blevet og altid har været betragtet som en indtægtskilde på linie med enhver anden beskæftigelse. Når visse offentlige embeder afskaffes, fratages et antal mennesker derfor deres forventede indkomst. I ældre ret og også i nutidens folkelige opfattelse synes dette ikke retfærdigt. Nærmere eftertanke afslører imidlertid, at staten ikke kan være forpligtet til at yde nogen betaling, når den finder, at en per-

sons specifikke tjenester ikke er nødvendige. I bedste fald kunne den hjælpe den pågældende person med at finde en ny beskæftigelse.

En del af den engelske eller skotske godsejers prærogativer var retten til at udnævne præsten i det sogn, der lå på hans jord. At afskaffe denne ret er uden tvivl en konfiskation af en klar ejendomsret. Men mens jeg ikke er enig med min ven, Mr. Laski, i, at domstolene var gal på den, da de afviste at gå imod en retstilstand, hvorefter en kirkes religiøse affærer var underordnet en enkeltpersons ejendomsret, så kan jeg ikke se, at der kunne være nogen fornuftig indvending imod, at lovgivningen ændrede denne retstilstand uden kompensation til godsejeren.

(c) I dag ser vi millionværdier konfiskeret gennem spiritus(forbud). Var spiritusbrænderne og ølbryggerne berettiget til kompensation for deres tab? Vi har set, at ejendomsret i større skala er lig med magt og tabet af den magt, skønt forfærdeligt for dem, som er vant til den, er måske slet ikke så dårligt for samfundet. Faktisk var choket ikke så alvorligt for spiritusbrænderne og ølbryggerne som for andre, såsom værtshusforpagtere og bartendere, som ikke mistede nogen ejendom, eftersom de blot var ansatte, men som fandt det svært i en sen alder at skaffe andet arbejde.

Historien er fuld af eksempler på værdifulde ejendomsretsprivilegier, der er blevet afskaffet uden kompensation, f.eks. adeliges fritagelse fra beskatning, deres ret til at jage på andres jorder osv. Det ville være absurd at påstå, at al sådan lovgivning var uretfærdig.

Disse og andre eksempler på forsvarlig konfiskation uden kompensation er uforenelig med den gamle teori om ejendomsret som en ukrænkelig ret. En mere dækkende teori om ejendomsret skulle imidlertid sætte os i stand til at trække grænsen mellem forsvarlige og uforsvarlige tilfælde af konfiskation. En sådan teori kan jeg ikke påtage mig at gøre rede for her, selv om tanken om ejendomssikkerhed og undgåelse af unødige chok forekommer mig tankevækkende. Jeg vil imidlertid gerne understrege, at hvis den store ejendomsbesidder, som han bør, betragtes som en magtudøver over sine medmenneskers liv, så bør juraen ikke tøve med at udvikle en doktrin om hans positive pligter i forhold til samfundets interesser. Ejeren af en boligkarré i en moderne by er faktisk en offentlig ansat og har alle former for positive pligter. Han skal holde opgangene belyst, se til at taget ikke lækker, og at brandtrappen er tilgængelig. Han skal få fjernet beboere, som krænker husordenen osv., og han aflønnes gennem sine lejeres betaling, som loven er begyndt at regulere. På samme måde forholder det sig med fabriksejeren. Han skal installere sikkerhedsindretninger, hygiejniske faciliteter, se til at arbejderne har en bestemt mængde lys, frisk luft osv.

Generelt sagt er der ingen grund til, at loven insisterer på, at folk skal udnytte deres ejendom så økonomisk som muligt. De er som udgangspunkt motiveret til at gøre det, og omkostningerne ved at gennemtvinge det kan være et skadeligt spild. Alligevel kan der være tidspunkter, som f.eks. under 1. verdenskrig, hvor staten insisterer på, at mennesker skal dyrke jorden intensivt og på anden vis deltage i et fælles produktivt arbejde.

Med sådanne overvejelser in mente bliver det klart, at der ikke er tale om uforvarlig fratagelse af ejendomsret, når jernbaner forbydes at hænge plakater op om, at de vil afskedige deres ansatte, hvis disse melder sig ind i en fagforening, og når et industriforetagende tvinges til at betale sine arbejdere et eksistensminimum i stedet for, at disse livsfornødenheder skal skaffes dem via privat eller offentlig godgørelse.

4. Politisk contra økonomisk magt

Diskussionen om ejendomsret hos privatjuristerne har som tidligere anført lidt under en manglende realisme og for mange vage "a priori" slutninger, men det samme kan siges om den politiske diskussion m.h.t. grænserne for statsindgreb, når det drejer sig om ejendomsret og økonomisk virksomhed. Al den snak om at folk frarøves deres initiativ, fordi staten påtager sig at yde tjenester, f.eks. bygningen af en bro over en flod, er yderst urealistisk. Mennesker fratages ikke muligheder for reelt at stole på egen formåen, bare fordi staten oplyser gaderne om natten, fylder huller op i fortovet og fjerner andre farer for liv og lemmer eller sørger for uddannelsestilbud til alle. Moderne livsvilkår er komplekse og forvirrende nok, så hvis vi kan lette prøvelserne ved at forenkle nogle ting gennem statsindgreb, vinder vi alle derved. Bestemte ting skal udføres i et samfund, og spørgsmålet om de skal overlades til privat virksomhed styret af profitmotivet eller til staten styret af politiske hensyn er ikke et spørgsmål om mennesket contra staten, men en sag om, hvilken organisation og hvilket motiv der bedst kan udføre det pågældende arbejde. Både private og statslige foretagender er iværksat og gennemført af individuelle mennesker. En realistisk tilgang ville ikke tage udgangspunkt i antagelsen om, at alle inden for offentligt arbejde er mere eller mindre intelligente end alle inden for den private sektor. En realistisk tilgang ville snarere se på, hvilken slags mennesker der tiltrækkes af tjeneste inden for det offentlige, og hvilken indstilling dette udvikler hos dem i modsætning til den private sektor. Dette er et spørgsmål om specifikke faktiske undersøgelser, som desværre i stor udstrækning forsømmes. I fraværet af et sådant klart kendskab kan jeg kun vove et par gæt.

Det ser ud til, at statstjenestemænd ansættes mere p.g.a. deres taleevner, sympatiske opførsel og politiske tilgængelighed ("availability") end p.g.a. deres kompetence og kendskab til de problemer, de skal tage sig af. Nedarvet rigdom kan imidlertid sætte inkompetente mennesker i spidsen for et privat foretagende. En mere alvorlig kendsgerning er den, at embedsmænd har mindre incitament til at starte nye ting op. Politiske ledere i kontakt med den offentlige opinion er tilbøjelige til at være for konservative og foretrækker at undgå problemer ved at lade tingene ligge. Deres bureaukratiske underordnede, af hvem de er mere afhængige end forretningschefer er af deres ditto, er tilbøjelige til at overdrive værdien af bureaukratiet, altså at gå mere op i de offentlige procedurers ensartethed end i de forskelligartede specielle behov, de burde sørge for. Enhver forretnings administration mister imidlertid også sin effektivitet i takt med, at den vokser. På den anden side har erfaringen vist i alle civiliserede nationer, at det er helt uundværligt med en kollektiv kontrol, der skal forhindre private foretagenders misbrug. Kun en politisk folkevalgt ledelse er i stand til at klare et problem som overbefolkning i byerne, fordi kun en sådan overordnet ledelse kan koordinere et antal aktiviteter, af hvilke en del ingen økonomiske motiver har. Det private forretningsliv er måske mere effektivt i retning af besparelser. Det ordnes stort set ved udbetaling af mindre lønninger til de mange og højere løn til dem i toppen. Fra et socialt synspunkt er dette ikke i sig selv noget gode. Det er værd at bemærke, at mennesker med store evner og hengivenhed ofte foretrækker at arbejde for det offentlige til lavere løn, end de kunne få inden for det private. Der er noget mere end penge i det daglige arbejde. Mennesket foretrækker - ikke helt uklogt - at følge trop med dem, som er følsomme, snarere end dem som er effektive. Forretningseffektivitet skæmmes vore landskabers skønhed med skrækkelige reklameskilte og ville, om det var tilladt, ødelægge Niagara vandfaldets sceniske storhed.

At underlægge alting det ene mål at skabe overskud fører industriel ledelse til at antage form af enevælde. Monarkier har en vis enkelhed og behagelighed. Men i det lange løb er de sjældent til alle involveredes bedste. Før eller senere fører de til opstande. Det er at være kortsigtet, hvis man tror, at en arbejdsgiver overhovedet ikke kan drive sin forretning uden den uindskrænkede ret til at antage og afskedige sine ansatte efter forgodtbefindende. Det er interessant at notere sig, at selv en moderne hær drives uden at give generalen den uindskrænkede magt til at ansætte og afskedige. Shahan af Persien blev rystet, da en britisk ambassadør, Sir John Malcolm, fortalte ham, at den engelske konge ikke efter forgodtbefindende kan lade sine hoffolk halshugge. Men Sir Malcolm var lige så rystet over at se de omfangsrige foranstaltninger, Shahan måtte tage over for attentater. Har en demokratisk eller "indskrænket" ledelse i industrien ikke nogle menneskelige fordele over for uindskrænket monarki?

Det største problem med industriel og økonomisk ledelse er imidlertid, at lederne fritages for alt ansvar for de faktiske menneskelige resultater af deres politik. Tidligere kunne arbejdsgiveren iagttage og have en interesse i sin lærlings helbred og moral. I dag har ejerne eller aktionærerne mistet al personlig kontakt med alle sine ansatte, undtagen nogle få. Det menneskelige element er således helt underordnet profitmotivet. I nogle tilfælde skaber dette endog industriel ineffektivitet, som f.eks. når jernbaner eller andre foretagender styres af finansmænd med interesse i aktiemaniplulation. Meget ofte udøver vore finansledere deres magt gennem kontrollen over andres penge. Det fremgik tydeligt, da adskillige millioner af dollars blev betalt for nogle aktier, som tegnede til meget lidt eller slet intet afkast, men som satte køberen i stand til at beherske et stort livsforsikringsselskabs formue. Professor Ripley har for nylig kastet Wall Street ud i oprør ved at pege på, i hvor høj grad stiftere af aktieselskaber og finansmænd med en smule egeninvestering kan kontrollere store industrielle foretagender.

Der kan ikke være tvivl om, at vore ejendomsretslove virkelig tildeler suveræn magt til vore industriledere og i endnu højere grad til vore finansledere.

Nu ville det være uværdigt for en retsfilosof at stejle over et industri- og finanslederstyre. Menneskeheden er blevet regeret af præster, soldater, godsejere, der har arvet deres status, og selv oldkyndige lærde. Resultaterne er ikke af en sådan art, at de skulle få os til at betragte en ny type herskere med ængstelse. Men hvis vi går ind i en ny æra og dermed en ny form for herskere, er det godt at erkende dette og overveje, hvad det indebærer.

For første gang i menneskets historie er den, som producerer, placeret i en magtposition - naturligvis ikke den faktiske, fysiske producent, men "hovedhjernen", som leder produktionens gang. Hvis dette står i modsætning til filosofitraditionen fra Platon og fremefter, betyder det måske, at vores filosofi skal revideres. Store finans- og industriledere, som f.eks. afdøde James J. Hill, arbejder med problemer, som i mange henseender er større end dem, Cæsar og Augustus stod overfor, da de byggede Rom.

Alligevel kan der meget vel udtrykkes bekymring om, at det - i takt med at det moderne liv bliver mere og mere komplekst - er farligt at overlade for megen magt til dem, som, når alt kommer til alt, tager sig af de ret enkle sider af det liv, som indeholdes i økonomiske relationer.

Man kan naturligvis med rette anføre, at den moderne industrileder ikke blot tager sig af skabelsen af ting, at hans succes stort set bestemmes af hans bedømmelsesevne og evne til at lede det store antal mennesker, som udgør dele af hans organisation. Over for dette står imidlertid det indlysende gensvar, at den eneste evne, der tages i betragtning i den industrielle og finansielle verden, evnen til at tje-

ne penge, er en meget speciel evne. Og når forretningsmænd går ind i det offentlige tjeneste, er de ikke bemærkelsesværdigt succesrige. De glemmer ofte, at imens det at spare på skatteborgernes penge kan være en beundringsværdig ting, er det ikke det eneste, endsige det primære mål med det offentlige arbejde. At bruge penge klogt er sværere end blot at spare på dem, og det er en ikke mindre uomgængelig opgave for dem, som står over for problemet med at skulle skabe et bedre fællesskab. For at gøre dette effektivt behøves en vis liberal indsigt i det menneskelige hjertes mere uhåndgribelige ønsker. Beskæftigelse med forvaltning af ejendomsret har i realiteten ikke fremmet denne form for indsigt.

Mange ting fremstilles på bekostning af såvel forbrugere som producenters helbred og moral. Dette gælder ikke blot ting, som i sig selv er skadelige for dem, som skaber og bruger dem. Det gælder også mange af de ting, som folk køber mere af end de behøver, og mere end hvad der er i overensstemmelse med den fred i sindet, som er kulturens væsen.

Det er sandelig en overfladisk filosofi, som ville sætte menneskelig velfærd lig med vilkårlig produktion og forbrug af materielle ting. Hvis der er et gran af visdom i alle de religioner og filosofiretninger, som menneskeslægten har støttet sig til i fortiden, er det dette, at mennesket ikke kan leve af økonomiske goder alene, men behøver udsyn og visdom for at kunne afgøre, hvilke ting det ville være bedre at være foruden. Dette grundlæggende menneskelige behov for at kontrollere og beherske vores forbrugsefterspørgsel kan ikke overlades til dem, hvis overvejende interesse det er at stimulere en sådan efterspørgsel.

Det er karakteristisk for vor filosofis lave stade, at kapitalismens dyder er blevet diskuteret af både individualister og socialister udelukkende ud fra et vareproduktions- og fordelingssynspunkt. Der fokuseres ikke på det mere dybtgående spørgsmål, hvilke varer det er værd at producere, når de sociale virkninger for fabrikanten og forbrugerne tages i betragtning. Alligevel er dette helt givet en sag, som kræver rådføring med den fælles visdom og er ikke en sag, der kan overlades til tilfældigheder eller anarki.